

VITTORE BRANCA, *Dizionario Critico della Letteratura Italiana*

(İtalyan Edebiyatının Eleştirisel Ansiklopedisi), Torino 1986, 4 cilt. 1.cilt. A-Col XIX-625 sayfa. 2.cilt Com-L 643 sayfa. 3.cilt M-RI 641 sayfa. 4.cilt Ro-Z. 611 sayfa. Kısaca UTET diye tanınan Unione Tipografico Editrice Torinese adlı kitabevinin neşri. Ederi 350.000 liret.

İtalyan edebiyat tarihinin önde gelen araştırmacıları arasında seçkin bir yer edinmiş bulunan Prof. Vittore Branca, çalışmalarını Giovanni Boccaccio üzerinde yoğunlaştırmış ve hümanizma döneminin ünlü simasının bütün eserlerini en ince ayrıntılarına kadar eleştiri süzgecinden geçirmiş ve başta Decameron adlı eser olmak üzere, doğru metin vermek yolunda çalışmış mesaisinin büyük kısmını bu eserin değerini sonraki nesillere aktarma bakımından, bir mücevherci dikkati ile başardığı çalışmasını şimdi çok özgün bir eser sayesinde bir kere daha pekiştirdi. Bir ülkenin edebiyat tarihini tahlil ederken, geçirdiği siyasi tarih evreleri içinde anlatmak, yıllardan beri alışılmış bir gelenek olmakla beraber, İtalyanlar bu geleneğe yeni bir metod ekleyip, müellif adlarına göre yeni bir sistem arayışı içine girdiler. Bu işi başaracak ender kişilerden bir olan V. Branca, her bir müellifin kimin tarafından araştırılması gerektiğini, işbölümü yaptığı arkadaşları ve meslekdaşları ile birlikte tamamladı. Bununla da yetinmedi, bir yığın fikir akımları ile düşünce sistemlerini ve milletin ilim hayatında yer tutan kavramlara da yer verdi. Böylece 2500 sayfa devasa boyutlardaki bir dizi cilt ortaya çıktı. Bir ülkenin kendi kültürünü tanıtmaya için bulduğu çözümler ilk bakışta başka bir ülkeyi ilgilendirmez gibi görünmekle beraber, asırlarca Türk-İslâm dünyası ile sıkı ilişki içinde bulunan İtalya yarımadasında yetişen edebiyat, fikir ve kültür adamları çeşitli eserlerinde Şark âleminde yer verdiler. Eserde bunları işleyen kişileri belirtmekte yarar gördük.

Evelâ eserin başlığı dikkat çekicidir. Bir ansiklopedi ve edebiyat tarihi olarak isimlendirmekten kaçınan yayıncılar, sorunların ortaya konulması ve metinlerin daha iyi anlaşılır hale getirilmesi üzerinde durmuşlar ve böylece edebiyat akımlarının bir değerlendirme ve hüküm vermeyi tercih etmişlerdir. Dizionario terimi de son yıllarda sözlük dışında, değişik terimleri de sinesinde barındıran bir kavram halinde, bazan ansiklopedinin de yerini almaktadır. Alfabe sırasıyla belirtilmekle beraber, kavramlar her bir araştırmacının çalışma becerisini ön plana alarak gelişme evresi içinde ele alınmıştır. Unutulan veya ihmal edilen müellifler için dördüncü cildin sonuna bir dizin eklenmiş ve ana metinde olduğu kadar, kaynakçalarda belirtilen isimler de buraya alınmıştır. Böylece İtalyan edebiyatının başlangıç günlerinden, en son güne kadar eser veren kişilerden her biri bir arada zikredilmiş bulunmaktadır. Bu aşamada elbette en merak edilecek konu, kavramların nasıl belirtildiği üzerinedir. İtalya'da her bir kavram ve fikir akımı çağlar boyunca kendine göre yer edinmiş, bu arada Humanizma ve Rönesans gibi hiç bir başka fikir, sanat, kültür, bilim ile kıyaslanmayacak bir hareket kendisini kabul ettirmiştir. Bu hareketin her bir detayı ana konu içinde ele alınırken büyük önemdeki yazarlar da anabашlıklarda gösterilmiştir. Bunları bir arada eleştirmek şimdilik gereksiz olduğu için, her bir cilt içinde bulunan özelliklerinden bazılarına değinmek istedim:

1 — Cilt içinde:

Averroismo, s.158 b-160 b.

XIII. asırdan XVI. asır ortalarına kadar İtalya ve bütün Avrupa fikir âleminde etkili olan İbn-i Rüşd'ün Averroë imlası ile Latinceye giren adı, felsefesi ile birlikte incelendi, çeşitli tefsirleri yapıldı ve bilhassa matbaanın gelişmesinden sonra çok sayıda eserinin basılmasına ve yayılmasına yol açtı. Zaman zaman kataloglar da hazırlayan İtalyanlar, bu filozofun değerini her zaman tartışmakta ve etkinliğini takdir etmektedirler.

CASANOVA, Giacomo, s.535b-542a. İtalyan edebiyatında hatıra türünün kişileri arasında mümtaz bir yeri bulunan bu Venedik'li maceraperest, XVIII. asırda kaleme aldığı eserinde nereleri ziyaret ettiğini canlı dili sayesinde etkin bir şekilde anlatmış, çok kişiyi de bu tür bir edebiyata teşvik etmişti. Burada eserlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. İstanbul'u da ziyaret edip çok egzotik satırlarla anlatan bu müellifin devrinin Türk âlemini nasıl değerlendirdiği Paolo Preto'nun *Venedik ve Türkler* adlı eserinde görmekle beraber düzenli bir Türkçe tercümesinin bulunmayıp gazete ve dergi sütunlarında kalan nakillerinin yeterli olmadığını belirtmekle yetiniyorum.

CIRIACO d'ANCONA s.602-604 a.Esas adı Ciriaco Pizziccolli olan bu araştırmacı, modern arkeoloji ve antika bilgisinin kurucuları arasında sayılır. Kültür ve sanat eserleri toplama faaliyeti yeniden değerlendirilmiş ve kıymetli kaynakça eklenmiş ise de siyasi yazıları ve bu arada Türk dünyasına karşı bir Haçlı Seferi önerisi bulunan mektuplarına değinilmemiştir. Fâtih Sultan Mehmed dönemi Türk tarihi için çok kıymetli bir kaynak teşkil eden bu araştırmacı gereğince değerlendirilmiş ise de daha pek çok aydınlatılması gerekli özellikleri bulunmaktadır.

CLASSICI e MEDIOEVO s.604a-613a

CLASSICI e UMANESIMO s.613b-617a.

Humanizma hareketi için en göze çarpıcı hususun eski Yunan ve Latin metinlerinin yeniden değerlendirilmesi ve eleştirci bir süzgeçten geçtikten sonra ele alınmasıdır. Bu devrin ileri gelen araştırmacılarından sayılan Roberto Weiss tarafından kaleme alınan bu maddeler, Eski Çağ müelliflerinin yarattıkları eserlerinin nasıl korunduğu ve sonraki nesillere nasıl aktarıldığı, metinlerin yeniden incelenmesi ve yorumlanması ve bunu yüzyıllarca devam ettirmek, Batı âleminin belli başlı kültürel çabalarından birisidir ve burada Weiss tarafından tasvir edilmiştir. Burada özeti verilmesi gerekli konular arasında, Bizans İmparatorluğu zamanında Yunan klasiklerinin bulunması ve incelenmesi, bununla da yetinilmeyerek İtalya'da bunlara ait kitaplıklar meydana getiren araştırmacılarıdır. Bunlardan Giovanni Argiropulo (c.1 s.107a-111b) ve Leonzio Pilato (c.2 s.566a-569b) maddeleri müteveffa Bizans tarihi mütehassısı Agostino Pertusi tarafından kaleme alınmıştır. Humanizma döneminde Yunan eserlerine büyük ehemmiyet verip, bunları kendi ülkelerine kazandırma bakımından çaba harcayan İtalyan araştırmacılar, kültüre değişik bir hareketlilik kazandırarak hem kendileri hem de ülkeleri için gurur kaynağı oldular.Giovanni Agriropulo 1415 yılında İstanbul'da doğdu. Kültür çalışmalarına genç yaşta ilgi duydu ve İtalya'ya yaptığı seyahatleri sırasında yeni ilim çevresi ile sıkı bir temas içine girdi. İstanbul'un bir Türk şehri olmasından sonra Roma şehrine yerleşti ve bilhassa Kardinal Bessarione'nin çevresine girmesi kendisine çeşitli fırsatlar sağladı. Başta filozoflar olmak üzere din, edebiyat ve kültür adamlarını tanıttı, hatıralarına çevirdi. İstanbul çevresinden tamamen uzaklaşan Bizanslı fikir adamlarının eserlerinin İtalya kitaplıklarına kazandırılmasını sağladı.

Leonzio Pilato, Homeros'un Odissea ve Iliada adlı eserleri başta olmak üzere daha başka eserlerin de kazandırılması bakımından yararlı çabalar yaptıktan başka, bir süre sonra Petrarca ve Boccaccio gibi Hümanizma dönemi yaratıcılarına eski çağların kaynağını sağlayan kişiler arasındadır.

Bu kişileri de ülkesinin ilim geleneği içinde tanıtmaya gayret etmiş olan A.Pertusi, ömrünün son yıllarında ilgili devrinin Türk devri bilinmeden incelenmesinin doğru olmaya-acağı ve eksik kalacağını bir ilim adamına yakışan ciddiyetle ortaya koymuş ve yaptığı araştırmaları sayesinde bu boşluğu doldurmuştu. Kendisini bir kere daha saygı ile anmak kaçınılmaz bir görevdir.

CİLT 2

Bu cilt içinde yakın ilgi duyacağımız satırlar, kişilerden çok kavramlar üzerinedir. Bunlar:

Itinerari in Asia nei secoli XII e XIV (13 ve 14. asırlarda Asya'ya yapılan geziler) s.517a-520a.

Itinerari in Terrasanta (Arz-ı Mukaddes'e yapılan geziler) s.520a-523b.

Bu konular Manlio Pastora Stocchi tarafından kaleme alınmıştır. Venedik tarihi müte-hassısı olan bu araştırmacı, Orta Çağ boyunca gezginlerin yaptıkları seyahatler ve sonra yazdıkları eserler üzerinde durmuştur. Bu seyyahların büyük bir kısmı din adamı olduğu için çoğu konuları önyargı ile görme alışkanlıkları olmakla beraber, sonraki nesillere faydalı oldular ve bir Marco Polo'nun ortaya çıkmasını sağladılar. Bu seyyahlar gezdikleri yerler hakkında Batı âlemine bir takım yanlış bilgiler yaymalarına yol açmalarına rağmen bir döneme eser kazandırma bakımından yol gösterici oldular.

Aynı cilt içinde ilgimizi çeken kişiler arasında ise, İstanbul ve Fas'a yaptığı geziler ve yazdığı eserleri ile ve ayrıca dilimize Çocuk Kalbi diye yazar aslında Cuore (Kalb) adlı başlığı ile tanınan çağdaş gezi edebiyatına eserleri ile etki eden Edmondo de Amicis (s.104b-107b) ile eserlerinin büyük bir kısmı dilimize çevrilen ve oyunları sahnelerimize konan Carlo Goldoni (s.409a-420a) bulunduktan başka tiyatromuzu ve bilhassa Orta Oyunu'muzu etkileyen Commedia dell'Arte (s.2a-6b) vardır.

PAOLO GIOVIO (s.390a-392a). Rönesans döneminin bu çalışkan araştırmacısı, İnebahtı savaşı sırasında Avrupa'da hareketlenen Türk kavramının yeniden değerlendirilmesini yapmış, Venedik kaynaklarından yararlanıp bir de Türk tarihi kalem almıştı. Bir tarihçi mi yoksa gazeteci tipi bir edebiyat adamı mı tarzında yazdı diye sert polemiklere uğrayan bir fikir adamı, her zaman araştırılacak birisidir. Burada eserleri ve çeşitli devirlerdeki baskıları belirtilmiştir.

Bu cilt içinde coğrafya eserleri de ihmal edilmemiştir:

Geografie metriche del Quattrocento (s.342-344) ve Fazio degli Uberti (s.224b-229a) sütünlarında dünya üzerindeki varlıkların öğrenilmesini edebiyat ile birleştirenler incelenmiştir.

Sicilya kralı Federico II (s.229a-234a). İlk dönem İtalyan edebiyatına yaptığı katkı ile tanınan bu kişi, Arap kültürünün Sicilya adasındaki olumlu etkisine daha çağında (1194-1250 yılları arasında yaşamıştı) bile dikkat etmiş ve ülkesinin kültür yönüne büyük katkı-larda bulunmuştu. Arapça bilen İtalyan doğubilimciler bu zata büyük bir kıymet vermekte

beraber, Arapça bilmeyenler ısrarla bu vasfını görmemezlikten gelirler. Ülkesinin edebiyatı üzerine sonraki yüzyıllarda bile faydası görülen katkılar yapan Federico, İtalya'da yetişmiş bilgin devlet adamları geleneğinin en eski örnekleri arasındadır ve her edebiyat tarihinde yer alır.

Francesco d'Assisi (s.275a-281a). Bir tarikat kurucusu olan bu din adamı, doğu taraflarına yaptığı gezi, devrinin Mısır sultanı ile yaptığı görüşme ve kurduğu tarikatının günümüzde bile doğu taraflarında etkili olması bakımından dikkat çeken bir fikir adamıdır. Doğum yeri olan Assisi şehrinde her yıl adına düzenlenen kültür faaliyeti sayesinde hatırası canlı tutulan Francesco 1181-1226 yılları arasında yaşamıştı ve bununla beraber müritleri onu hâlâ canlı tutmaları yanında bir sulh havarisi olarak da empoze etmeyi başardılar. Geçen yıl bir Türk ressamın kendisini beyaz bir güvercin halinde sembolize etmesi İtalya'da ve azizin doğum yerinde büyük bir sempati toplayıp en büyük mükafatın verilmesini sağladı.

CİLT 3

Bu cilt içinde birçok fikir ve edebiyat adamının Türk âlemi ile ilgili bulunmaları dikkat çekicidir.

Raimondo Montecuccoli (s.203a-206b).

Askerî tarih üzerine kaleme aldığı bir dizi eser sayesinde bir çığır açan bu zat, Raab kenarlarında Osmanlı ordusu karşısında uyguladığı taktikleri sayesinde tanınmıştı. Her türlü askerî konu üzerinde eser veren ve bu arada Türkler ile yaptığı savaşlara da değinen bu komutanın eserleri muhtelif dillere çevrildi. Bir edebiyat lügatünde de yer almış bulunması, çığırının belli başlı kişisi olmasından ileri gelmektedir.

PAOLO PARUTA (s.351a-355a).

Rönesans döneminin bu seçkin mütefekkir ve tarihçisi, Türk tarihi üzerine de dikkati çeken kişiler arasında yer alır. Venedik Cumhuriyetinin Türk'ler karşısında gösterdiği çabalara bizzat çalışan ve epey eser veren bu araştırmacı türünün belli başlı örnekleri arasındadır.

MARCO POLO (s.489a-494a)

Venedik muhitinde yetişen ve kaleme aldığı eseri sayesinde hem kendisi hem doğduğu şehir ve bütün bunlara ek olarak İtalya için müstesna bir etki sağlayan bu gezginin kıymetini İtalyanlar her zaman takdir ettiler ve hemen her yıl hakkında mühim bir eser yarattılar. Bu satırlarda da Polo'nun hayatı ve eserleri derli toplu ve tezli bir şekilde ele alınmıştır.

Yaratıcı tüccar tipi ve daha ötesi eser kaleme alan ticaret erbabı arasında sayılan M.Polo'dan başka Mercanti (s.159q-160q) (Tüccarlar) bölümünde, meslek kadar gördüğü yerleri yazan ve meslekdaşlarına ve ayrıca vatandaşlarına faydalı kişiler değerlendirilmektedir. Bunların eserleri muhtelif kişiler tarafından incelendi ve bu arada yayıncıların da katkıları dikkati çeker. Bunlardan:

Giovanni Battista Ramusio (s.579a-584a) hem bir coğrafyacı hem yayıncı olarak çağına yenilik ve canlılık getirmişti. Coğrafya eserlerinin basılması ve geniş okur kitlelerine yayılmasını sağlayan ve bu alanda bir neşir ciddiyeti getiren Ramusio'nun etkisi altına aldığı yayıncılar da bu bölümde ele alınmış bulunmaktadır.

Matbaa denilince ihmal edilmemesi gereken bir kişi olan Aldo Manuzio (s.42-44) bu cilt içinde yer almıştır. Kitap âlemine büyük katkıları olan bu matbaacı ve nâşirin etkisi üzerinde sık sık yayın yapılmaktadır.

4. cilt içinde, müelliflerden çok kavramlara yer verildiği görülmektedir. Bir rastlantı olarak *Romanzo Storico* (Tarihî Roman), *Scuola Storica* (Tarihî Okul ve *Rinascimento* (Rönesans) ve ayrıca Humanizma hareketinin ürünlerinden *Accademie* (Akademi) (c.4 s.351a-356a) ve *Üniversite* (c.4 s.370b-374a) ve ayrıca İtalyanların Seicento, diğer ülkelerin Barok dönem diye adlandırdıkları XVII. asır ile ilgili konular da eksik değildir.

Viaggiatori del Seicento (XVII. asır gezginleri), *Accademie del Seicento del Seicento* (XVII. asır akademileri) ve ayrıca günümüzde de devam ettirilen İtalyan akademilerinin (en önemlisi Lincei), edebiyat araştırmalarında özel yeri vardır. Bu özelliği yaratan kişiler de bölümler altında incelenmiştir. Sair kavramlar üzerinde detaylı durmadım. *Giornalismo Moderno* (Çağdaş gazetecilik), *Sport e linguaggio* (Spor ve dili) gibi günümüzde büyük etkinlik kazanan hareketler de tarihî kişi ve kuruluşlar arasında yer alır.

Çok düzenli bir basım ve cilt içinde satışa verilen bu ciltler, birer fikir âbidesi olarak gelecek nesillere örnek olacaktır. Böyle bir devasa girişim tek kişi değil, fakat ekip ile birlikte, tek bir madde bile yazmış olsalar, işbirliği sayesinde ortaya çıkmış bulunmaktadır. Yayıncının başarısı, kitapevinin de takdir edilecek başarısıdır. Sayfalar içinde Türk tarih ve kültürüne ait bilgilerin çokluğu, İtalyan âlemi ile olan ilişkilerimizin yoğunluğuna delildir.

PROF.DR.MAHMUT H.ŞAKIROĞLU

